

International Research Institute of Stavanger

www.iris.no

Terje Lie

Rolig nå – om rusforebygging blant unge

Rapport IRIS - 2010/064

Prosjektnummer: 7202083
Prosjektets tittel: Rolig nå
Oppdragsgiver(e): AV-OG-TIL /Rolig nå
Forskningsprogram:
ISBN: 978-82-490-0682-3
Gradering: Åpen

Stavanger 14. april 2010

Terje Lie
Prosjektleder

14/4-10

Sign.dato

Janne Thygesen
Kvalitetssikrer

14/04 2010
Sign.dato

Gottfried Heinzerling
Senterleder
(Samfunns- og næringsutvikling)

14.4.2010

Sign.dato

Forord

Rolig nå er en kampanje rettet mot ungdom for å utsette alkoholdebut og å skape refleksjon omkring bruk av alkohol blant unge i alderen 13 – 16 år. Organisasjonen AV-OG-TIL fikk i oppdrag fra Sosial- og helsedirektoratet å gjennomføre kampanjen som varte i fire år fra 2005. Kampanjeaktivitetene er i stor grad gjennomført av ungdom rekruttert lokalt og som har utført dette som frivillig ulønnet arbeid, men med støtte fra prosjektorganisasjonen Rolig nå. IRIS fikk i 2009 i oppdrag å skrive om kampanjen og kampanjemodellen.

Resymé

Rolig nå er en kampanje rettet mot ungdom med formål å utsette alkoholdebut, redusere forbruket og er i stor grad basert på ung-til-ung metoden, hvor ungdom formidler budskapet til andre i unge. Nær 100 unge har drevet kampanjeaktivitetene på frivillig basis. Den viktigste arenaen for kampanjen har vært ungdomsskolen med skoleforedrag, men det er også gjennomført aktiviteter som stands på kjøpesentre, yrkesmesser og informasjon og aktiviteter i fritidsklubber og ellers i lokalsamfunnet. Media er aktivt tatt i bruk, med reportasjer i aviser, radio og TV. Rundt 100 skoler har fått besøk av Rolig nå, og kampanjen har nådd ut til flere tusen elever. Rolig nå har vist seg å være en god kampanjemodell for spredning av budskap om alkohol til målgruppa.

Stavanger, 14.04.10

Terje Lie

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	4
1 INNLEDNING	6
1.1 Metode.....	6
2 FORSKNING OM RUSFOREBYGGENDE TILTAK	7
3 KAMPANJEN ROLIG NÅ, ”DET ÆKKE NOE STRESS LISSOM”	9
3.1 Organisering av Rolig nå.....	10
3.2 Opplæring og samlinger	11
3.3 Virkemidler	14
3.4 Lokalt arbeid	15
4 DISKUSJON	19

Sammendrag

Rolig nå er en kampanje rettet mot ungdom med formål å utsette alkoholdebut, redusere forbruket og å skape refleksjon om bruk av alkohol. Kampanjen er i stor grad basert på ung-til-ung metoden, hvor ungdom formidler budskapet til andre i unge.

Kampanjeorganiseringen er lagt opp ved å rekruttere ungdom fra lokalsamfunn til drive kampanjeaktiviteter. Den viktigste arenaen for kampanjen har vært ungdomsskolen, men det er også gjennomført aktiviteter som stands på kjøpesentre, yrkesmesser, fritidspark mv., informasjon og aktiviteter i fritidsklubber og ellers i lokalsamfunnet. Media er aktivt tatt i bruk, med reportasjer i aviser, radio og TV. Kampanjen har hatt en godt besøkt hjemmeside og har delt ut mye informasjonsmaterieell og ulike effekter og rekvisita som t-shirts, klistermerker, DVDer, faktahefter med mer. Kampanjen er drevet i perioden 2006 til 2009. Agentene er rekruttert fra rundt 30 kommuner, men agentene har nådd langt flere kommuner med tiltak. Bare et fåtall kommuner har deltatt i fire år. Vi har ikke eksakt tallet på skoler hvor mange skoler agentene har besøkt, men det kan dreie seg om godt over 100 skoler, og flere tusen elever har mottatt informasjon.

I alt har nærmere 100 agenter vært aktive i lokalsamfunnet, og innsatsen er ulønnet.

En sentral del av kampanjeorganiseringen har vært opplæring av agenter. Agentene har fått en omfattende innføring i kampanjen gjennom fire årlige samlinger. Agentene har tilegnet seg god kompetanse om kampanjens mål og virkemidler og har bidratt aktiv til planlegging og utforming av kampanjens budskap og av aktiviteter. Agentene har utvist stor grad av selvstendighet i det lokale arbeidet, men støtten fra prosjektledelsen har vært viktig gjennom hele kampanjen.

Praksis har vist at det er fullt mulig å la ungdom drive en kampanje om et såpass smalt budskap som å det heve debutalder for bruk av alkohol og å redusere forbruket blant unge. Budskapet er i stor grad basert på fakta om alkohol. Det er imidlertid ikke alltid enkelt å formidle eller få aksept for alkoholforebyggende tiltak i en ungdomsgruppe hvor det er vanlig å eksperimentere med alkohol.

Forskning om forebyggende intervensjoner på individnivå rette mot skoler, viser at det i liten grad er rapportert om effekter på debutalder eller redusert forbruk. En rekke skolebaserte tiltak som er iverksatt de senere år i Norge har som sentralt budskap å utsette alkoholdebut og å redusere forbruk med bruk av ulike modeller for påvirkning. Selv om det er vanskelig å dokumentere effekter i form av atferdsendring, har man gjennom disse tiltakene gitt målgruppa viktig og relevant informasjon om alkohol. De ulike kampanjene har samlet sett nådd et stort antall unge mens de er i en fase for utprøving av alkohol som rusmiddel.

En kampanje som Rolig nå alene, ville antakelig ikke kunne dokumentere effekter på debutalder eller forbruk. Endringene i målgruppa kan være marginale og vil kunne skje over lang tid. Sammen med andre forebyggende tiltak og kampanjer vil Rolig nå likevel kunne ha en verdi i det forebyggende arbeidet. Kampanjen bidrar til å gi de unge god informasjon om alkohol. Videre kan den, sammen med andre tiltak, påvirke holdninger,

kultur og refleksjon knyttet til alkoholbruk blant de unge selv og blant foreldre og voksenmiljøet generelt.

Rolig nå har i høy grad lyktes i å involvere unge til å gjennomføre kampanjen på frivillig basis. Agentene har brukt mye av sin fritid og dels tatt fri fra skole og utdanning for å gjennomføre aktiviteter. Rolig nå har også lyktes i å kvalifisere agentene gjennom samlinger fire ganger i året. Agentene har her fått trening i å bruke media og å omsette fakta om alkohol til gode foredrag og presentasjoner for elever. Agentenes frivillige innsats, iver og entusiasme har vært en nødvendig forutsetning for gjennomføringen av kampanjen. De unge har vært godt mottatt i lokalsamfunnet, og ung-til-ung metoden ser ut til å ha hatt godt gjennomslag.

Samarbeid med kommunal forvaltning, lokale organisasjoner og interessegrupper som medspiller i kampanjen har ikke lyktes i så stor grad som man kunne ha håpet på, selv om agenter har fått til en bredere lokal mobilisering i enkelte områder.

Rolig nå har vist seg å være en god kampanjemodell for å spre informasjon om alkohol og betydningen av å heve debutalder og redusere forbruk i målgruppa. Mange skolebaserte programmer er gjennomført de senere åra, og samlet kan disse programmene, inkludert Rolig nå, ha bidratt til å styrke bevisstheten om risiko ved alkoholbruk blant unge.

1 Innledning

”Rolig nå” er en kampanje rettet mot ungdom for å utsette alkoholdebut og å redusere alkoholforbruket. Kampanjen planlegges og gjennomføres i stor grad av ungdom. IRIS har fått i oppdrag å skrive om kampanjen. Oppdraget ble gitt våren 2009, flere år etter at kampanjen begynte. Det var på den bakgrunn vanskelig å designe en evaluering av kampanjen. Med et begrenset budsjett var det også vanskelig å satse på en systematisk evaluering med kontrollgrupper eller lage noen større survey for å undersøke virkninger i målgruppa. Det er derfor ikke foretatt noen effektmåling av programmet. Innledningsvis er det laget en kort oversikt over forskning om forebyggende intervensjoner, med vekt på tiltak retter mot unge og tidlig alkoholdebut. Skolen har vært et viktig sted for gjennomføring av forebyggende intervensjoner, og disse dominerer litteraturen.

Rolig nå-kampanjen startet i mai 2005, og hvert år ble det rekruttert 20-30 nye frivillige medarbeidere, agenter, til kampanjen. Det var en viktig del av kampanjen at ungdom selv avgjorde budskapet, målgruppen, virkemidler og kommunikasjonskanaler. Ideologien bygger på ung-til-ung metoden.

Hvem tok initiativet til kampanjen?

I 2005 vedtok Stortinget at det skulle utvikles en ungdomskampanje som tok for seg ungdom, alkohol og risiko. Sosial- og Helsedirektoratet utlyste en konkurranse hvor ulike organisasjoner kunne søke om å få administrere prosjektet. Dette skulle være en kampanje av, med og for ungdom. Kriteriene for kampanjen var at den skulle være ungdomsstyrt og selvstendig. Samarbeid mellom flere grupperinger/organisasjoner skulle vurderes som positivt, og kampanjen burde vektlegge lokal aktivitet. Organisasjonen AV-OG-TIL ble valgt ut til å administrere kampanjen, og fikk bevilgninger til å drive Rolig nå-kampanjen til og med 2009.

De viktigste virkemidlene i kampanjen har vært foredrag og tiltak på ungdomsskoler, stands på sentrale steder i lokalsamfunnet, deltaking på f. eks. yrkesmesser for ungdom, tilstelinger og presentasjoner ungdomsklubber. Humoristene Kjetil & Kjartan ble valgt til å fremme kampanjen gjennom forestillinger. Det ble ellers delt ut informasjonsbrosjyrer, t-shirts og mye annet. Under hele kampanjen ble det satset på god mediedekning i aviser og lokal radio.

1.1 Metode

Rolig nå er et rusforebyggende program som i stor grad er rettet mot elever i ungdomsskolen. Oppdraget om å skrive om Rolig nå kom i gang i programmets fjerde år som skulle vise seg å bli det siste året for programmet. I dette prosjektet har vi lagt vekt på å kartlegge aktiviteter og oppslutning lokalt om ”Rolig nå” og beskrive erfaringer som agentene har hatt med kampanjen.

Vi har sett hvordan agentene arbeider lokalt ved å besøke to geografiske områder i løpet UKA, den viktigste perioden for lokale satsinger. Vi har deltatt på en samling for alle agenter i september 2009. Formålet med dette var å få informasjon om hvordan opplæringen av agenter fungerte og å foreta intervjuer om erfaringer med rollen som agent.

Det er også gjennomført intervjuer med prosjektleder for kampanjen og leder av AV-OG-TIL som har organisert kampanjen. I tillegg er det brukt årsmeldinger fra Rolig nå og bildemateriale fra kampanjen.

2 Forskning om rusforebyggende tiltak

Flere rusforebyggende programmer er dokumentert med hensyn til effekter på atferd.. Disse studiene kan gi oss et bakgrunnsmateriale som grunnlag for diskusjon av mulige virkninger av Rolig nå.

Wilhelmsen og Laberg (1996) beskriver erfaringer fra et forebyggende prosjekt for 13-14-åringer om å utsette debutalder for drikking og redusere eksperimentering med alkohol. Elevene deltok i ti timers undervisning om alkohol kombinert med ulik grad av involvering fra elevenes side. Prosjektet var lagt opp med kontrollgrupper. Et av resultatene viser at ingen i prosjektgruppen rapporterte om endring i drikkemønster innen fem måneder etter prosjektstart. Langvarige effekter ble ikke målt.

Evalueringer av tidlige norske skolebaserte alkoholforebyggende tiltak viste ingen effekter mht redusert bruk av alkohol blant elever (Baklien 1995, Bye 1997).

En oversikt over forskning på rusmiddelfeltet fra 2003 (NOU: 2003:4) viser liten eller ingen effekt på forbruksmønster av alkohol blant unge av skole- og lokalbaserte tiltak. Vurderingen konkluderer med at tiltak kan øke kunnskaper om alkohol, men gir liten støtte for at skolebaserte programmer har forebyggende effekt. Oversikten bygger i stor grad på utenlandske studier. Det påpekes imidlertid at det manglet godt kontrollerte studier i materialet som den gang ble vurdert.

SIRUS har evaluert et større prosjekt om lokalt organisert rusforebygging i Regionprosjektet (Baklien et al. 2007). Seks kommuner deltok i prosjektet som gikk ut på å iverksette tiltak med sikte på å begrense rusmiddelbruk, f. eks. å utsette alkoholdebut og rusmiddelrelaterte skader hos barn og unge. Evalueringen omfattet sju ulike tiltak. Evalueringen er gjennomført med et før og etter design og med kontrollgrupper, og må sies å være en referansestudie for norske forhold. Prosjektet ble organisert med flere ulike tiltak: bl. a. skoleprogrammer, programmer for tidlig intervensjon, familieintervensjoner og tiltak for utelivsbransjen. En del av Regionprosjektet, programmet "Unge og rus", var rettet mot elever i ungdomsskolen med målsetting om å utsette alkoholdebut, et tiltak som er relevant for Rolig nå. "Unge og rus" ble gjennomført i tre kommuner, og er et undervisningsprogram for 8. klasse hvor både foreldre og ungdom er involvert. Programmet tar opp ulike tema som påvirkning, kultur og tradisjoner, mestring av drikkepress mv. I effektevalueringen av Regionprosjektet foretok man målinger av bruk av alkohol før og etter gjennomføring

av tiltakene og man sammenlignet kommuner med tiltak med kommuner uten tiltak. Resultatene viser at Regionprosjektet ikke har bidratt til å utsette de unges alkoholdebut i løpet av den tidsperioden som ble studert (Baklien et al. 2007). Heller ikke andre forhold knyttet til drikkemønster¹ ble endret. Tidligere evalueringer av Unge og rus har vist liten eller ingen effekt (Wilhelmsen 1994, Wilhelmsen og Laberg 1996).

En utredning fra Sosial- og helsedirektoratet vurderer mange rusprogrammer brukt i skolen, bl.a. "Ung og rus" i Regionsprosjektet (Nordahl et al. 2006). Programmet får her en noe forbeholden positiv vurdering. Andre har påpekt svakheter i evalueringen av programmet (Rossow og Klepp 2009, Pape et al. 2009). Rusforebyggende programmer med positiv vurdering er "Fristil" og et par andre skoleprogrammer. Av 17 programmer rette mot rusforebygging blir 11 vurdert til ikke å ha dokumentert effekt, mens de andre har god sannsynlighet for god effekt. Et utenlandsk program med et omfattende læringsmateriale blir vurdert som det beste (Nordahl et al. 2006).

Programmet, "Sterk og klar", ble evaluert i 2007. Målet med programmet var å heve debutalderer for alkohol blant unge og å redusere forbruket av alkohol. Målgruppen var elever i ungdomsskolen som via foreldre meldte seg på prosjektet. I en kontrollert evaluering konkluderes det med at ungdom med foreldre som deltok i prosjektet med stor sannsynlighet har fått en høyere debutalder og lavere alkoholforbruk sammenlignet med de som ikke har deltatt i tiltaket (Bolstad, Skutle og Iversen 2007). Programmet bygger på amerikanske forskning og erfaringer, og vektlegger betydningen av foreldrerollen. Sosial- og helsedirektoratet gir imidlertid programmet en dårlig vurdering (Nordahl et al. 2006).

MOT er et program i ungdomsskolen med sikte på å stimulere ungdom til å ta egne valg i et forebyggende perspektiv. En evaluering av MOT viser at andelen elever i 9. og 10. klasse som svarte at de aldri drikker, økte fra 2003 til 2005 (Ingebriksten og Sæther 2006).

Flere programmer fra USA er dokumentert. Et skolebasert forebyggende program mot bl.a. rusmidler ble gjennomført i 15 lokalsamfunn i USA over en seksårsperiode. Programmet var basert på undervisning for ungdom, bruk av massemedia, deltakelse fra foreldre og involvering av lokale helsemyndigheter. Over 20 000 elever deltok fordelt på 42 skoler. Oppfølgingsstudier etter ett år viste at intervensjonsgruppene hadde lavere alkoholforbruk enn kontrollgruppene.

En annen studie fra USA med kontrollgrupper, gjennomført i fritidsklubber og basert på trening i sosiale ferdigheter, viste liten effekt på bruk av alkohol (Gorman og Speer 1996). Forfatterne tar opp en diskusjon om utviklingen av skolebaserte programmer mellom 1960 og 1970 med ulike strategier så som det å redusere etterspørselen etter alkohol og bruk av informasjonsbaserte programmer. Ingen av disse programmene kunne vise til effekter på atferd. Programmer av denne typen, med et individfokus, har

---

¹ Dette gjelder forhold som det å ha drukket noen gang, vært beruset, drukket siste år eller vært beruset siste år.

blitt kritisert for ikke å være effektive. Forfatterne mener å ha forskningsmessig støtte for at programmer som kun baseres på individuell påvirkning har liten mulighet for virkninger på lang sikt (Gorman og Speer 1996).

Liten suksess med individ- og skolebaserte programmer har stimulert til aksjonsrettede programmer på samfunnsnivå. En gjennomgang av slike prosjekter har vist at aksjonsforskningsprogrammer kan skape endringer i det som kalles kollektiv bevissthet omkring bruk av alkohol og kan stimulere til endringer i lokal alkoholpolitikk (Caswell 2000, Graham & Chandler-Coutts 2000). I Norge har programmene Alkokutt og senere AV-OG-TIL elementer av aksjoner på samfunnsnivå, bl. a. gjennom å stimulere til utforming av kommunal ruspolitikk.

Et treårig aksjonsrettet program på kommunenivå i Trelleborg, Sverige, hadde som formål å redusere skadelig alkoholdriking blant 15 – 16-åringer. Programmet involverte kommunal deltaking gjennom vedtak av handlingsplaner for salg av alkohol i kommunen, handlingsplaner og undervisningsprogram for ungdomsskolen og flere andre tiltak. Evaluering viste at programmet førte til reduksjon av skadelig drikking av alkohol blant ungdom i området (Stafström m. fl. 2006).

3 Kampanjen Rolig nå, ”det ække noe stress lissom”

”Rolig nå” bygger på rasjonalen i AV-OG-TIL sin egen kampanje om å skape bevissthet knyttet til det å drikke alkohol. AV-OG-TIL satser på alkoholfrie aktiviteter som samvær med barn og unge, idrett og friluftsliv, samt å unngå alkohol ved graviditet. Ungdomskampanjen Rolig nå skulle legges til rette etter mønster av AV-OG-TIL, og styret i AV-OG-TIL vedtok i 2005 å utvide målgruppa til å omfatte barn og ungdom. Rolig nå var en selvstendig kampanje, men hentet ideer fra AV-OG-TIL kampanjen. Tanken var at Rolig nå skulle styrkes gjennom den lokale organiseringen i AV-OG-TIL, og at kampanjene skulle kunne trekke sammen. Det gikk imidlertid ikke slik, noe som hang sammen med rekrutteringen av medarbeidere til Rolig nå. Dette kommer vi tilbake til.

Behovet for en egne kampanje rettet mot ungdom bygger på kunnskap om økende alkoholforbruk blant unge de siste ti-tolv årene. Begrunnelsen for å utsette alkoholdebuten bygger flere studier av debutalder og forbruk. Pedersen og Skrondal (1998) har vist at dess tidligere en debuterer med alkohol, dess større blir forbruket utover i ungdomstiden. I analysen er det kontrollert for foreldres normer, foreldres bruk av rusmidler, venners normer og venners bruk av rusmidler. En utsettelse av alkoholdebut fra f. eks. 13 til 15 – 16 år vil redusere alkoholforbruket med en liter per år ved 19 års alder. Tidlig alkoholdebut gir altså opptakt til høyt alkoholforbruk seinere i livet og til problemer med alkohol, sier Pedersen (1998). En amerikansk studie av 3000 studenter fra 1988, viser at storforbrukere av alkohol hadde tidligere debutalder enn andre, men i motsetning til Pedersen og Skrondals undersøkelse var debutalder også påvirket av venners og foreldres forbruksmønster samt enkelte andre sosiale forhold (Forney et al. 1988). En undersøkelse fra 2002 av 3368 unge i alderen 12 – 18 år viste at

tidlig alkoholdebut førte til større konsum enn blant unge med senere debut (Hellandsjø Bu et al. 2002). Tidlig debut var imidlertid også påvirket av foreldres og venners drikkemønster, oppvekstforhold og andre faktorer.

Selv om alle studiene viser at tidlig alkoholdebut har stor betydning for senere konsum, tyder resultatene også på at også andre faktorer spiller inn så som foreldre og venners drikkemønster.

Målet om å utsette alkoholdebuten ble ett av kampanjens hovedbudskap i Rolig nå. Det er god vitenskapelig dekning for å rette kampanjen inn mot det å utsette debuten, men sammenhengen mellom debutalder og senere konsum kan være mer sammensatt enn i Pedersen og Skrondals funn.

3.1 Organisering av Rolig nå

En forutsetning var at kampanjen skulle være ungdomsstyrt og selvstendig. Dette ble organisert ved å rekruttere ungdom som lokale agenter til å drive kampanjeaktivitetene. De unge måtte selv søke om å bli agenter, og de ble rekruttert fra organisasjoner, kommuner, ungdomsskoler og videregående skoler. De unge som skulle velges til agenter var i alderen 16 – 20 år. Oppgavene til agentene var å utvikle og planlegge kampanjen, bygge et lokalt nettverk for å gjennomføre kampanjen og å fronte kampanjen (Reinskou 2007, Årsland 2008). Agentene fikk opplæring i ulike sider ved kampanjearbeidet gjennom å delta på fire årlige samlinger.

Moderorganisasjonen og samarbeidspartner AV-OG-TIL inviterte sine egne medlemsorganisasjoner, kommuner og skoler til å informere om muligheten til å bli agent. Både kommunene som var tilsluttet AV-OG-TIL og kommuner i Regionprosjektet ble invitert til å delta. De unge måtte selv søke direkte gjennom Rolig nå sitt nettsted. Krav til søkerne var at de hadde en person å søke sammen med, at de hadde erfaring fra organisasjonsarbeid og at søkeren hadde en lokal voksenkontakt som kunne gi støtte underveis i kampanjearbeidet. Samarbeid mellom flere grupperinger/organisasjoner skulle vurderes som positivt.

De første invitasjoner til å rekruttere agenter ble sendt ut i slutten av november 2005. Det ble registrert påmeldinger fra rundt 18 kommuner, hvorav noen AV-OG-TIL kommuner, og 38 unge ble rekruttert. Alle var ikke like engasjerte, og det ble en del frafall. I mars 2007 ble det sendt ut ny informasjon om kampanjen med et tydeligere budskap om at det krevde innsats å bli agent og at dette ville gi verdifulle erfaringer. Denne gangen ble 28 søkere godkjent som agenter. Tallet på kommuner var omtrent som før. I rekrutteringsprosessen kom det ingen respons fra AV-OG-TIL sine medlemsorganisasjoner.

I 2008 ble det godkjent 18 søkere som agenter. Agentenes skolebesøk viste seg å bli den viktigste kanal for rekruttering. Med 11 agenter som valgte å fortsette fra året før, var det nå i alt 29 agenter fordelt på 12 kommuner i 2008. I løpet av året ble prosjektleder skiftet og det ble endringer i ledelsen i AV-OG-TIL. Dette førte til en viss mangel på kontinuitet i arbeidet med Rolig nå. Det var innarbeidet en god arbeidsform i løpet av kampanjen, men skifte av prosjektleder skapte en del merarbeid. Et konsulentfirma ble

engasjert fra starten av for å bidra til opplæringen av agentene og å delta i planlegging av aktiviteter. Det var firmaets rolle å gjennomføre de årlige samlingene på best mulig måte. I 2009 var 25 agenter fordelt på 15 kommuner med i kampanjen. Agentene var i en alder da de flyttet mye pga av utdanning, derfor var ikke alle kommunene like godt dekket med agenter. Intervjuer med agentene i 2009 viser at det var vanlig med erfaring fra organisasjonsarbeid og ulike tillitsverv. Et flertall av agentene var i gang med studier på høyskole- og universitetsnivå og noen gikk på videregående skole.

3.2 Opplæring og samlinger

Opplæring av agenter skjedde på fire årlige samlinger. Prosessledere hadde ansvaret for faglig og kreativ utvikling av samlingene, og deltakerne jobbet med ulike tema som grunnlag for lokale aktiviteter og de trente på presentasjon av budskap i kampanjen. Det ble lagt vekt på at de unges egen ekspertise og ideer skulle være styrende for kampanjen. Agentene fikk realistisk trening i bruk av media på Sørmarka kurs- og kongressenter med bruk av TV og radio og profesjonelle instruktører. Agentene fikk delta i realistiske øvelser med presentasjoner og intervjuer foran TV-kamera og i radio. Opplæring i fakta om ungdom, alkohol og risiko var den sentrale delen av opplæringen. Etter presentasjonene gjennomgikk man alle opptakene, og agentene fikk tilbakemeldinger av instruktører og kolleger.

Utfordringene fra agentene var å mestre et TV-intervju og å gi kjappe og informative svar og forklaringer på Rolig nå kampanjen.

Agentene får prøve seg på TV-intervju

Radiointervju

I intervjuer sier agentene at samlingene var helt nødvendige for å drifte kampanjen. Uten den opplæring og inspirasjon som samlingene ga, ville det vært vanskelig å drive kampanjen lokalt, hevder de. Mange ga uttrykk for at de ikke visste hva de gikk til, da de ble rekruttert. ”Hvis vi ikke hadde hatt samlinger, ville det bli tungt å dra det videre, men samlinger gir ny giv” sa en agent. Den konkrete utformingen av kampanjen ble i stor grad skapt på samlingene i et samarbeid mellom prosjektledelse og agenter. Gjennom diskusjoner ga agentene sitt bidrag til innholdet i kampanjen og utviklet samtidig et eierskap til kampanjen. I tillegg til trening i håndtering av media, fikk agentene øvelse i å holde foredrag og å formulere budskapet til målgruppa. Samlingene var en viktig arena for planlegging av konkrete aktiviteter i UKA, den viktigste perioden for satsinger i kampanjen.

Gjennom samlingene ble det utdannet et velkvalifisert agentkorps.

Agenter på samling i 2009.

Agentene la vekt på å formidle et budskap som tydeliggjorde konsekvensene med en tidlig alkoholdebut. Agentene var opptatt av at kampanjen ikke skulle oppfattes som en avholdskampanje, fordi dette ikke ville appellere til ungdom, regnet man med. Navnet og logoen Rolig nå ble beholdt i hele kampanjeperioden, men ble utvidet til ”Rolig nå – det ække no’ stress lissom”. Det siste tillegget ble foreslått av et konsulentfirma med begrunnelse om at slagordet snakket gatas og ungdommens språk.

Kampanjens logo

Gruppearbeid på samlinger

3.3 Virkemidler

Agentene vedtok selv at de sentrale virkemidler i kampanjen skulle være skoleforedrag, lokale stands og stunts. I tillegg var agentene aktive i å rekruttere nye lokale agenter. Det ble bestemt at det skulle holdes en aktivitetsuke årlig, kalt UKA, hvor kampanjen skulle profileres med foredrag og arrangementer. Humoristene Kjetil & Kjartan ble engasjert til å være ambassadører for kampanjen og å holde forestillinger i UKA i forskjellige kommuner. Agentene fikk egne budsjetter til å gjennomføre lokale aktiviteter. Det ble utviklet en hel del materiell til å profilere kampanjen. Det ble produserte t-skjorter, informasjonshefter, klistermerker, DVDer, papirposer med logo, svettebånd, mobilanheng, ballonger og roll-ups. Kampanjen hadde en nettside, rolignaa.no som stadig ble utviklet.

På nettsiden rolignaa.no finnes informasjon om kampanjen og om ungdom og alkohol. Nettsiden er laget slik at den kan fungere som informasjonskanal til skoler, foreldre og journalister. Målgruppa kan komme med tilbakemeldinger om kampanjen og stille spørsmål. Nettsidene inneholder også konkurranser som brukere kan delta i. Konkurransene har vært populære og det var daglig trafikk på nettet i hele kampanjeperioden (Årsland 2008).

3.4 Lokalt arbeid

I løpet av kampanjeperioden ble det holdt et stort antall skoleforedrag både i kommuner som agentene representerte og i nabokommuner. Med skoleforedrag har kampanjen nådd ut til flere tusen elever. Det ble arrangert kampanjestands i en rekke områder i forbindelse med messer og andre arrangementer og ved kjøpesentre. Rolig nå var representert på store arrangementer som Yrkes NM i Stavanger i 2008. Agentene deltok på flere arrangementer på fritidsklubber med materiell, konkurranser og appeller. På fritidsklubber har man nådd flere hundre unge i aldersgruppen 13 til 20 år. Mye arbeid ble lagt ned i denne typen arrangementer, med bekjentgjøring med egne plakater, promotering på Facebook og egne nettsider.

Agentene presenterte foredrag i flere klasser på ulike klassetrinn på skolene. Presentasjonene skjedde med bl. a. med en egenprodusert DVD med Kjetil og Kjartan som aktører og bruk av PowerPoint. Agentene skapte god dialog med elevene og arrangerte forskjellige konkurranser. Det ble også delt ut ulike effekter fra kampanjen samt informasjonsbrosjyrer. Presentasjonene varierte mellom det saklig informative, samtaler med elever om synspunkt på alkohol, litt moro og lekne påfunn. Det forebyggende budskapet kom tydelig fram i presentasjonene, og var en blanding av informasjon om uheldige og negative konsekvenser av alkoholbruk og argumentasjon for å utsette alkoholdebut.

Flere steder ble det arrangert forestilling med Kjetil og Kjartan i fritidsklubber kombinert med konkurranser og musikk av et lokale band. Det var god oppslutning om arrangementene og publikum viste stor interesse både for Kjetil & Kjartan showet og innlagte konkurranser. Budskapet om alkohol ble formidlet på en enkel og lettfattelig måte, uten å dominere forestillingene. Vekten ble lagt på underholdene elementer, men dyktige agenter fikk fram budskapet fra Rolig nå-kampanjen mellom innslagene.

I årsrapporter fra "Rolig nå" vises til gode erfaringer med skoleforedragene, og agentene har fått positive reaksjoner fra lærere og elever. Enkelte skoler har engasjert seg i kampanjen MOT², og på disse skolene kunne det være vanskelig å slippe til. Det kan ikke gis nøyaktige tall for antall elever som har fått presentert kampanjen. I løpet av de årene kampanjen har vart, vil det dreie som om flere tusen elever som har fått kunnskap

---

2 MOT er en kampanje rettet mot ungdomsskolen, med formål å skape et tryggere oppvekstmiljø. Kampanjen er evaluert av Ingebriksen og Sæther (2006).

om kampanjen. Samarbeidet med skoler har fungert bra, og agentene er stort sett blitt godt mottatt og har sluppet til i skolen.

Det er holdt kampanjestands i flere steder, på Strynmessa, på Stryn Torg, kjøpesenter, Blåhuset kjøpesenter i Ulsteinvik, Trondheim Torg kjøpesenter, Senter på Sotra og yrkes-NM i Stavanger.

Av arrangementer ellers kan nevnes rusfri ungdomsklubb i Narvik med lokale band og Kjartan & Kjetil show. Agentene på Hitra presenterte kampanjen i forbindelse med et prosjekt om barn og unge. Rolig nå ble også presentert på flere lokale arrangementer i distriktet. I Bergen holdt agenter foredrag for flere grupper konfirmanter i Humanetisk forbund.

En agent hevder at skoleforedrag helt klart var den mest effektive måten å formidle budskapet på. Elever og lærere syntes de fikk mye ut av det, er hovedinntrykket fra agentene. På stands oppfordres folk til å bruke nettsidene for å lære mer, og man skaper oppmerksomhet rundt kampanjen. Dersom man skal nå målet, er det ikke nok å stå på stands, er en oppfatning blant agenter. Det hevdes også fra agenter at det skulle vært mer nasjonal blest om kampanjen, spesielt i UKA som har målsetting om å være nasjonal.

Agentene har i varierende grad bygget opp lokale nettverk. I Ulstein kommune innledet agentene eksempelvis et samarbeid med skoler, ungdomsråd og ungdomsklubber. Slik Rolig nå var organisert, basert på frivillig innsats fra ungdom, var det en utfordring å etablere en forankring i lokale organisasjoner og å etablere varige lokale nettverk. Innsatsen lokalt ble derfor i stor grad avhengig av kampanjeinnsatsen til de lokale agentene, med lite mobilisering av lokale ressurser ellers.

Samlet sett er det foretatt et stort antall reportasjer i lokalradio og aviser. Årsmeldingene fra Rolig nå gir detaljert informasjon om mediedekning.

Mange av agentene er i gang med høyere utdanning og enkelte flytter mellom utdanningssteder. Agentene har satt i gang aktiviteter ikke bare i hjemkommunene, men også på steder /byer hvor de studerer. På den måten er det gjennomført arrangementer og skoleforedrag i Oslo, Bergen og Trondheim, selv om agentene opprinnelig er rekruttert fra andre områder.

Rolig nå er tatt med i en lærebok i samfunnsfag for grunnskoleelever. I boka er det tatt med logo fra Rolig nå og tips om hvordan man kan si nei til alkohol. Rolig nå sin internettadresse er også kommet med i boka (Aarre, Flatby og Lunnan 2008).

Samarbeid med kommunale etater har ikke fungert optimalt. Det har vært vanskelig å finne "rette vedkommende" i kommunene som ville ta et ansvar med kontakten med agentene. Planen var opprinnelig å kombinere "Rolig nå" med AV-OG-TIL-kampanjen. AV-OG-TIL-kommunene var bedre organisert gjennom tilsutning til denne kampanjen og ville kunne styrke arbeidet i Rolig nå. Man lyktes imidlertid ikke med å rekruttere agenter til AV-OG-TIL-kommunene.

I årsrapporten konkluderes med at ungdomsagentene har vist stort engasjement. Agentene representerer relativt få steder, noe som ikke har gitt kampanjen så stor geografisk spredning som man kunne ønske.

Presentasjoner på ungdomsskoler

Kjetil og Kjartan show i fritidsklubb

Rolig nå på Yrkes-NM i Stavanger

Asker stunt

Agenter til stede på Tusenfryd

4 Diskusjon

Rolig nå er en kampanje rettet mot ungdom med formål å utsette alkoholdebut, redusere forbruket og å skape refleksjon om bruk av alkohol. Kampanjen er i stor grad basert på ung-til-ung metoden. Tanken bak dette er at målgruppa, i dette tilfellet ungdom i alderen 13 – 16 år, lettere vil ta imot og lytte til budskapet når det presenteres av andre unge, enn om det kommer fra voksne. Rolig nå har rekruttert ungdom, agenter, lokalt til å drive kampanjeaktivitetene. Den viktigste arenaen for kampanjen har vært ungdomsskolen, men det er også gjennomført stands og informasjon i fritidsklubber, på kjøpesentre, fritidspark, yrkesmesser med mer. Media er aktivt tatt i bruk, med reportasjer i aviser, radio og TV.

Oppdraget om å dokumentere aktiviteter som kom i gang i løpet av det siste året kampanjen ble gjennomført. Det har ikke vært hensikten å foreta en effektstudie av kampanjen eller målinger av virkninger blant personer i målgruppa. Agentene har besøkt og holdt foredrag på et stort antall fritidsklubber, har deltatt på messer (f. eks. yrkesmesse i Stavanger) og holdt stands på mange kjøpesentre, bl. a. på Tusenfryd lekepark. Kampanjen har hatt en godt besøkt hjemmeside og har delt ut mye informasjonsmateriell og ulike effekter og rekvisita som t-shirts, klistermerker, DVDer og faktahefter.

Kampanjen er drevet i perioden 2006 til 2009. Agentene er rekruttert fra rundt 30 kommuner, men agentene har nådd langt flere kommuner med tiltak. Bare et fåtall kommuner har deltatt i fire år. En del agenter har trukket seg underveis, men kjernen av agenter har fulgt prosjektet mellom to og tre år. Agentene har fått en omfattende innføring i kampanjen gjennom fire årlige samlinger. Agentene har tilegnet seg god kompetanse om kampanjens mål og virkemidler og har bidratt aktiv til planlegging og utforming av kampanjens budskap og av aktiviteter. Agentene har utvist stor grad selvstendighet i det lokale arbeidet, men støtten fra prosjektledelsen har vært viktig gjennom hele kampanjen.

Vi har ikke eksakt tall på hvor mange skoler agentene har besøkt, men det kan dreie seg om godt over 100 skoler og flere tusen elever. Agentene har brukt lokale media som lokal presse og kringkasting til å formidle informasjon om kampanjen.

Kampanjens budsjett har ikke vært av slikt omfang at man kunne forvente et å dekke alle landets kommuner. Imidlertid har Vest-Norge, Trøndelag og Østlandet vært representert. I de 30 kommunene som har deltatt med agenter, har aktiviteten vært stor, og årsmeldinger forteller at agentene er godt mottatt lokalt.

Praksis har vist at det er fullt mulig å la ungdom drive en kampanje med et såpass smalt budskap som å det heve debutalder for bruk av alkohol og å redusere forbruket blant unge, men det er ikke alltid enkelt å formidle eller få aksept for et slikt budskap i en ungdomsgruppe hvor det er vanlig å eksperimentere med alkohol.

Agentene melder likevel om god respons fra målgruppa, fra lærere og foreldre. Ungdom i målgruppa har i noen tilfeller også uttalt skepsis til budskapet i kampanjen, men agenter melder at budskapet er blitt mer akseptert over tid.

Det teoretiske grunnlaget for Rolig nå, bygger på erfaringer med deltakende teater (Fuglesang 2006). Metodikken herfra kan en gjenfinne i Rolig nå, spesielt i de nasjonale samlingene for agenter, men metodikken har i mindre grad preget kampanjen lokalt. Et annet fundament er ung-til-ung metoden, som er godt utviklet i Rolig nå.

En diskusjon av ung-til-ung metoden ”ute | inne” (Erdal 2006) viser at metodikken har vært brukt i forbindelse med rusforebygging, men i stor grad overfor miljøer som

tradisjonelt har vært vanskelig å nå fram til i tradisjonelt oppsøkende arbeid³. Ung-til-ung metoden har mange positive virkninger. Metoden har fungert spesielt godt når det gjelder å få innpass i ungdomsgrupper, etablere en stabil gruppe av godt egnet ungdom til det å jobbe for prosjekter og å bli troverdig i forhold til målgrupper. Dette er muligheter som Rolig nå har nyttet seg av.

Det er mange utfordringer knyttet til ung-til-ung metodikk. Det er eksempelvis laget få studier som dokumenterer effekter. Et norsk program med ung-til-ung metodikk er evaluert: Programmet ”To do or not to do” vurderes til å ha god effekt (Sosial- og helsedirektoratet 2006, Monteny og Lohiniva 2005).

Forskning om forebyggende intervensjoner på individnivå rettet mot skoler, viser at det i liten grad er rapportert om effekter på debutalder eller redusert forbruk i norsk sammenheng. På bakgrunn av relativ få dokumenterte effekter, er det kommet fram skepsis mot individrettete intervensjoner (bl. a. Morgan 1996). Intervensjoner på systemnivå synes å ha større virkninger på alkoholbruk enn intervensjoner på individnivå.

En rekke skolebaserte tiltak som er iverksatt de senere år i Norge har som sentralt budskap å utsette alkoholdebut og å redusere forbruk med bruk av ulike modeller for påvirkning. Selv om det er vanskelig å dokumenter effekter i form av atferdsendring (dvs. endret forbruksmønster av alkohol), har man gjennom disse tiltakene gitt målgruppa viktig og relevant informasjon om alkohol. De ulike kampanjene har samlet sett nådd et stort antall unge mens de er i en tidlig fase for utprøving av alkohol som rusmiddel. Rolig nå sin hovedstrategi har vært skolebasert påvirkning, men også andre arenaer blir tatt i bruk, spesielt fritidsarenaen.

Andre kampanjer har satsset mer på foreldre (Sterk og klar) og lærere i skolen, som f. eks. Unge og Rus (Steinkjær 2008). Mange tiltak kan nevnes, så som Fristil, Kolon teater, MOT, Rusfri Diil, Regionsprosjektet med flere. Flertallet av programmer er rettet mot skole og ungdomstrinn/videregående trinn og flere arbeider etter ung-til-ung metoden. Selv om programmene mangler dokumentasjon på effekter i form av endring i atferd i målgruppene, representerer de likevel en betydelig informasjonsinnsats.

Med den vekt det har vært på forebygging, støttet av helsemyndighetene, kan vi ikke se bort fra at oppmerksomheten omkring tidlig alkoholdebut og unges drikkevaner er styrket, og at de unge selv, foreldre og voksne i nærmiljøet, har bidratt til å skape grunnlag for en større grad av refleksjon om bruk av alkohol. Her inkluderer vi også AV-OG-TIL som har formidlet konseptet ”alkoholfrie soner”, hvor voksnes alkoholbruk sammen med barn og unge er problematisert.

---

³ Tilsvarende metode (likemannsprinsippet) er brukt, og brukes fremdeles, i det hivforebyggende arbeidet i Norge. Myndighetene valgte tidlig å nytte seg av Helseutvalget for homofile til å drive forebygging i risikogrupper.

En kampanje som Rolig nå alene, ville antakelig ikke kunne dokumentere effekter på debutalder eller forbruk. Endringene i målgruppa kan være marginale og vil kunne skje over lang tid. Sammen med andre forebyggende tiltak og kampanjer vil Rolig nå likevel kunne ha en verdi i det forebyggende arbeidet. Kampanjen bidrar til å gi de unge god informasjon om alkohol. Den kan, sammen med andre tiltak, påvirke holdninger, kultur og refleksjon knyttet til alkoholbruk blant de unge selv og blant foreldre og voksenmiljøet generelt. Her kreves det imidlertid mer dokumentasjon.

I litteraturen om forebyggende kampanjer er det diskutert påvirkning av endringer i "kollektiv bevissthet". Det kan skje en endring i folks bevissthet om bruk av alkohol som kan være vanskelig å måle og å dokumenter i tradisjonelle kontrollerte forsøk. Et eksempel på endring av kollektivt syn på risikoatferd kan være tiltak mot røyking. Røykeloven som gjelder både reklame, omsetning og røyking i lokaler har bidratt til reduksjon av røyking gjennom regulerende tiltak, men har samtidig påvirket folks oppfatninger av helserisiko ved røyking. Mens andel som røykte daglig blant unge i alderen 15 – 20 år var 25 – 30 prosent i 1986, var tilsvarende tall i 2008 rundt ti prosent. Nedgangen har foregått jevnlig fra til år til år, bortsett fra en uflating rundt 1998/99 (Vedøy og Skretting 2009).

Forbruket av alkohol (rusbrus, vin, brennevin og øl) har en annen utvikling, og noen endring i "kollektiv bevissthet" ser ikke ut til å ha fått noe tydelig gjennomslag. Fra 1986 fram til tusenårsskiftet var forbruket rundt tre liter (beregnet årlig gjennomsnitt) blant ungdom i alderen 15 – 20 år. Deretter steg forbruket til over fem liter i 2002 og 2004, men sank noe til 2008, da forbruket lå på ca. 4,5 liter. Forbruket øker imidlertid betydelig fra 17/18års alder, hvor forbruket er 5,4 liter mot 2,2 liter blant 15/16 åringer (Vedøy og Skretting 2009).

Debutalder for bruk av alkohol har vært sentral i Rolig nå og mange av de rusforebyggene programmene de senere årene. Gjennomsnittlig debutalder i perioden 2006 – 2008 var 15,5 år for alle sorter alkohol, men lavere for øl og rusbrus, med 14,9/15,0 år. Utviklingen for øl, som har lavest debutalder, har ikke endret seg betydelig i perioden 1972 til 2008, men har steget litt, fra noe under 14,5 år i 1972 til 14,9 i 2008.

Skal man legge disse tallene til grunn for vurderinger av rusforebyggende tiltak, har man tapt noe, målt ved høyere forbruk, men vunnet noe, ved høyere debutalder. Nedgangen i forbruk fra 2003 til 2008, kan, på bakgrunn av den forebyggende innsatsen, sees som en positiv utvikling, men vi kan ikke her trekke noen bastante konklusjoner om årsak og virkning knyttet til kampanjer. Det likevel interessant at utviklingen ikke har gått i motsatt retning mot lavere debutalder og høyere forbruk. Endringene som har skjedd, kan tolkes som endrede holdninger blant ungdom, der bruk av alkohol er mindre akseptert nå enn for ti år siden (forebygging.no).

Rolig nå har i høy grad lykket i å involvere unge til å gjennomføre kampanjen på frivillig basis. Agentene har brukt mye av sin fritid og dels tatt fri fra skole og utdanning for å gjennomføre aktiviteter. Rolig nå har også lykket i å kvalifisere agentene gjennom årlige samlinger. Agentene har her fått trening i å bruke media, omsette fakta om alkohol til gode foredrag og presentasjoner for elever, planlagt og gjennomført kampanjeuker. Rolig nå har vist seg å være en god kampanjemodell for å spre informasjon om alkohol på, formidle betydningen av å heve debutalder og å redusere

forbruk i målgruppa. Programmet har i mindre grad lyktes med å skape samarbeid mellom lokale aktører som den kommunale helsetjenesten, skoler og lokale organisasjoner.

Mange skolebaserte programmer er gjennomført de senere åra, og samlet kan disse programmene, inkludert Rolig nå, ha bidratt til å styrke bevisstheten om risiko ved alkoholbruk blant unge.

Referanseliste

- Aarre, T., Flatby B. Å. & Lunnan H. (2008). Midgard 7. *Samfunnsfag for barnetrinnet*. Aschehoug.
- Baklien, B., Pape H., Rossow I. & Storvoll E. E. (2007). Regionprosjektet – Nyttig forebygging? Evaluering av et pilotprosjekt om lokalbasert rusforebygging. SIRUS Rapport nr. 6/2007.
- Baklien, B. (1995). Ungdommelig entusiasme møter skolehverdagen: tottrinns rusmiddelundervisning – en evalueringsrapport. Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi.
- Bye, E. (1997). *Skolen – stedet der alt skal forebygges? En evaluering av et alkoholforebyggende intervensjonstiltak i grunnskolen*. Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Caswell, S. (2000). A Decade of Community Action Research, i *Substance Use & Misuse*, 35 (1&2), 55 – 74, 2000.
- Erdal, B. (Red). (2006). *ute | inne Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*. Gyldendal Akademisk.
- Forney, P. D., Forney, M. A. & Ripley, W. K. (1988). Profile of an adolescent problem drinker. *J Fam Pract.* 1988 Jul; 27(1):65-70.
- Department of Family Medicine, Medical College of Georgia, Augusta 30912-5470.
- Gorman, D. M. & Sweeper, P. W. (1996). Preventing alcohol abuse and alcohol related problems through community interventions: A review of evaluation studies, i *Psychology and Health*, 1996, Vol. 11, pp 95 – 131.
- Graham, K. & Chandler-Couts, M. (2000), Community Action Research: Who Does What to Whom and Why? Lessons Learned from Local Prevention Efforts (International Experiences) i *Substance Use & Misuse*, 35(1&2), 87 – 110, 2000.
- Hauge, H. A. & Mittelmark, M. B. (2003). Hvordan kan rusmiddelforebygging bli mer relevant? i Hauge og Mittelmark, *Helsefremmende arbeid i en brytningstid. Fra monolog til dialog*. Faktaforlaget.
- Hellandsjø Bu, E. T., Watten, R. G., Foxcroft, D. R., Ingebrigtsen, J. E. & Relling, G. (2002). Teenage Alcohol And Intoxication Debut: The Impact Of Family Socialization Factors, Living Area And Participation In Organized Sports. *Alcohol and Alcoholism* Vol. 37, No. 1, pp. 74-80, 2002.
- Ingebriksen, J. E. & Sæther, S. A. (2006). MOT i ungdomsskolen 2005. NTNU samfunnsforskning as.
- Iversen, A., Skutle, A. & Iversen, E. (2007). Evaluering av Sterk og Klar, et rusforebyggende foreldreprogram rettet mot ungdom. Bergensklinikkenes Forsknings- og Dokumentasjonsavdeling.

- Mounteny, G., & Lohiniva, R. J. (2005). Preliminary evaluation of “To do or not to do” – peer drug evaluation programme. Stiftelsen Bergensklinikkene.
- Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T. M. B. & Rørnes, K. (Red.) (2006). *Forebyggende innsatser i skolen*. Sosial- og helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet.
- NOU 2003:4. *Forskning på rusmiddelfeltet. En oppsummering av kunnskap om effekt av tiltak*. Sosial- og helsedepartementet. Statens forvaltningstjeneste.
- Pape, H., Baklien, B. & Rossow, I. (2007). Villedende om rusforebygging i skolen, i *Tidsskr Nor Lægeforen nr. 10*, 2007: 127. Lastet ned fra www.tidskriftet.no 18.11.09.
- Pedersen, W. (1998). *Bittersøtt. ungdom/ sosialisering/ rusmidler*. Universitetsforlaget.
- Pedersen, W. & Skrondal, A. (1998). Alcohol debut: predictors and consequences. *Journal of Studies on Alcohol*, 59:32-42.
- Reinskou, C. (2007). Rapport Rolig nå – kampanjen 2007. AV-OG-TIL.
- Rossow, I. & Klepp K-I. (2009). Rusmiddelforbyggende arbeid, i Klepp, K-I. og Aarø, L. E. (Red.) *Ungdom, Livsstil og helsefremmende arbeid*. Gyldendal.
- Skogseth Fuglesang, A. (2006). *Ungdomsteater og medbestemmelse – når usynlig blir synlig*. Masteravhandling i drama – teater. NTNU.
- Stafström, M., Östergren P-O., Larsson, S., Lindgren, B. & Lundborg, P. (2006). A community action program for reducing harmful drinking behaviour among adolescents: the Trelleborg Project, *Addiction*, 101, 813 – 823.
- Steinkjær, B. (2008). Tiltaket Unge & Rus i Oslo. Nordnorsk Kompetansesenter – Rus.
- Vedøy, T. F. & Skretting, A. (2009). Ungdom og rusmidler. Resultater fra spørreskjemaundersøkelse 1968 – 2008. SIRUS-Rapport nr. 5/2009.
- Wagenaar, A. et al. (2000). Communities Mobilizing for Change on Alcohol: Outcomes from Randomized Community Trial. *Journal of studies on alcohol/January 2000*.
- Wilhelmsen, B. U. & Laberg, J. C. (1996). Primærforebyggende alkoholundervisning i ungdomsskolen: Positive korttidsffekter, i *Norsk Epidemiologi 1996*; 6 (1): 91 – 96.
- Årsland, T. (2008). Rapport Rolig nå – kampanjen 2008. AV-OG-TIL.